

NAZAR ESHONQUL “GO‘RO‘G‘LI” ROMANIDA ABSURD TUSHUNCHASI IFODASI

Artiqova Dilnoza Abdushukurovna JDPI magistranti
Ilmiy rahbar: f.f.d.Sh.Doniyorova

Absurd adabiyotini chuqur o‘rgangan adabiyotshunos olimlarimiz absurd g‘oyasining Sharq falsafasiga begona emasligini, uning ayrim jihatlari Islom dini qoidalariga ham birmuncha yaqinligini e‘tirof etadilar. Birinchidan, absurd xuddi dinimizdagi kabi odamning o‘z-o‘zini o‘ldirishini keskin qoralaydi. Ikkinchidan, bu yorug‘ dunyoga kelgan odam umidsiz yashamasligi kerak. Demak, *umidvorlik absurdning doimiy yo‘ldoshidir*. Biroq, kutilgan umid ro‘yobga chiqmaydi. Buning sabablarini insonning o‘sha ma‘nisiz hayotidagi manfaatlar zidligidan izlash kerak bo‘ladi. Uchinchidan, isyon, erk va orzu-havas – bular insonning yashashi va intilishi uchun zarur hodisalardir.

Yozuvchi Nazar Eshonqulning “Go‘ro‘g‘li”[1] romanini muallif garchi sobiq mustabit tuzumining jirkanch qiyofasini aks ettirish va undan xulosa chiqarish uchungina e‘lon qilganini aytgan bo‘lsa-da, bu asar adabiyotchilarimiz tomonidan katta qiziqish bilan kutib olindi va ko‘plab bahs-munozaralarga sabab bo‘ldi. Nazar Eshonqul asarlarida G‘arb-u Sharq ifoda usullarining qarishiq holda aks etishini kuzatamiz. Ifoda xususiyatiga ko‘ra, G‘arbning ilg‘or uslubiy izlanishlari, mazmuniy xususiyatiga ko‘ra, o‘zbek adabiyotining an‘anasiga uyg‘un ravishda jozibadorlikni namoyon qiladi. Asar bosh qahramon N. ni rahbari chaqirtirgani va atrofda gilarining bunga ajablanarli munosabati bilan boshlanadi. Taraddud va hayajon bilan kelgan N.ga boshliq yordamchisi shunchaki kimdir K. ni N. deb adashib yozib yuborganini aytadi. Hammasi ana shu “*arzimagan adashish*”dan boshlanadi. N. boshqalarga o‘xshamaydi. U o‘ziga, o‘zligiga boshqalardек beparvo munosabatda bo‘lolmaydi va shu boisdan rahbar yordamchisining gapiga: “*Balkim buning sizga farqi yo‘qdir. Lekin menga farqi bor. Mening ismim – bu mening o‘zim, ya‘ni bu men. Shunday ekan, men hech qachon meni K., O‘. yoki siz aytganday T. Deb chaqirishlarini istamayman. Men N.man. N. bo‘lib qolishni istayman*”, [1;20] - deya munosabat bildiradi. Biroz avval N. bino oldida turgan charxpalakni aylantirishga behuda harakat qilayotgan ikkita bola va ularni ustidan masxaralaganday kulib turgan yana bir bolakayni ko‘rgandi. Bolalar qancha harakat qilishmasin, og‘ir charxpalak sira joyidan qimirlay demas, parrak sal g‘imirlab, yana joyiga qaytib kelardi. N. ning hayoti davomida o‘zining tirikligini isbotlash uchun qilgan barcha harakatlari ana shunday besamar ketadi. Taqdir esa o‘z aytgani bo‘lganidan N.ning ustidan g‘olibona kulayotganday edi. N.ning hayoti ham mutlaqo yolg‘ondan iborat edi. U o‘zini ishxonasi uchun “charxpalakning betinim aylanib turishini ta‘minlab turuvchi asosiy murvatlardan biri”dek muhim deb hisoblardi yoki o‘zini shunday deb aldardi. U o‘zini yolg‘izlikdan qutqarish uchun axloqi buzuq ayol Havoga uylanishga qaror qiladi. Xolbuki, bu ishga aqli joyida kishi qo‘l urmasligini N. yaxshi bilardi. Ammo N. qaror qiladi. O‘liklardek yashashdan qutulish uchun shu yo‘lni tanlaganini aytadi. N.ning Havoga: “*Men qandaydir o‘likka o‘xshab yasharkanman. O‘lik kabi kechamdan kunimning,*

bugunimdan ertamning farqi yo'q ekan”, [1;20] – degan gaplaridan uning risoladagidek ko‘ringan hayotida bo‘shliq mavjudligini, ana shu bo‘shliqni to‘ldirish uchun o‘zini qurbon qilishga qaror qilganini anglash mumkin. N. o‘zining vafot etgani haqidagi xabar yozilgan gazetani ko‘rganida, avvaliga bu anglashilmovchilikka jiddiy e‘tibor bermaydi. Ammo bora-bora hatto o‘z dafn marosimida ishtirok etadi. N. umid bilan o‘zining tirikligini isbotlashga kirishadi. “U navbatdagi idoraga kirib chiqqanda ichidagi nimadir shu idorada qolib ketganday bo‘lar, o‘zini holsiz sezardi. U qish chiqqunga qadar ichidagi barcha quvvatni kezib chiqqan idoralarga birma-bir yurib tashlab chiqdi” [1;57]. U idoralarga nafaqat, quvvatini, balki, umidlarini ham birma-bir tashlab chiqdi. Shu boisdan ham endi uyda tobutda yotgandek cho‘zilib yotar, so‘nggi umid uchqunlari ham so‘nib borardi. **“Uni ma’nisizlik va mavhumlik holdan toydirayotgan edi”** [1;61]. “Noumid – shayton” deganlaridek, tobora umidsizlik botqog‘iga botib borayotgan, yolg‘izlik olamiga g‘arq bo‘layozgan N.ning ko‘ziga kichkina dumli shaytonlar ham ko‘rina boshlaydi. N. nikiga o‘xshash taqdir egasi Rafasning insonlar haqida: **“...o‘zlarini aldab yashaydilar va aldanganlaridan xushnud bo‘ladilar...”**, [1;103] - degan gapi kishini o‘yga toldiradi. Darhaqiqat, odamzot foni dunyoning o‘tkinchi jimjimadorligiga mahliyo bo‘lib, hayot tashvishlaridan ortmay, moddiyat ortidan quvib umr kechiradi. “Bu dunyo – sarob bir dasht. Bu dunyo – oxiri besarhad yo‘qlik bilan tugaydigan ulkan sahro. U mana shu yo‘qlik va sarobga qorishib yashashga mahkum etilgan” [1;171]. N.ning o‘zining tirikligini isbotlash uchun qilgan sai-harakatlari, chekkan g‘am-alamlari Odamizotning o‘tkinchi dunyo, nafs, havas deb qilayotgan ishlari kabi besamar edi. Sud jarayonida N.ning gunohi nimaligi va nima uchun shunday taqdirga mustahiq etilganligi Gulining tilidan quyidagicha izohlanadi: *“Biz bog‘ oralab sayr qilib yurardik. Men uning sadoqatini sinab ko‘rgim keldi. Nazarimda u menga xiyonat qilayotganday tuyulardi...Uni o‘zirniki qilgim keldi. Unga bog‘da pishib yotgan olmani uzib berishini so‘radim. U ham ikkilanmay mening makrimga laqqa tushdi. O‘shandayoq, men uchun olma uzgandayoq, u tavqi la‘natga – shunday taqdirga mahkum etildi”*.

Bu bizga Odam Ato va Momo Havoning taqiqlangan mevani yegani sababli jannatdan quvilishi voqeasini eslatadi. Ya’ni, Odam Ato nafs tufayli jannatdan – o‘z Vatanidan yerga surgun qilinadi, o‘sha-o‘sha Odam Ato zurriyotlari yer yuzida g‘am-anduhda sinaladi. Yozuvchi Guli tili bilan aytilgan yuqoridagi gaplar orqali asar qahramonining boshiga tushgan ko‘rgiliklar sababini, qolaversa, umuman, odamizotning hayoti davomida turli sinovlarga uchrashi sababini o‘sha ilohiy hikoya bilan bog‘laydi. Sud manzarasi tasvirlangan lavhada inson omiliga munosabat yorqin ifodasini topgan. O‘z tirikligini tasdiqlashga jazm qilgan N. rasmiyat va buyruqbozlik qanday qudratga ega ekanligini his qiladi. Bu jamiyatda hujjat hatto inson iroda yo‘nalishidan-da ustun turardi. N. o‘zi tushib qolgan vaziyat tufayli yashayotgan jamiyatining butkul yolg‘ondan iborat ekanini ko‘radi. Unga qarshi kurashishga harakat qiladi. Biroq, oxir-oqibat yengildi: Janubiy temiryo‘l vokzalida o‘ziga yozilgan hukmni ijro etdi... *U dunyo bo‘ylab ozgina – o‘ttiz uch yillik sayohati orqali o‘zining hech kim ekanligini endi anglab yetgandi. U hech kim edi va hech kim bo‘lib yashagan edi. Dunyo u bilan yarash bitimi tuzmadi, dunyo unga begona, yot edi”*.

Yozuvchining o‘zi absurd qahramon haqida quyidagicha fikrlarni bildiradi: **“Absurd odam — o‘zini anglab yetgan odamdir**, degan edi Kamyu. U, ya’ni o‘zini anglab yetgan odam, xuddi shu joydan — o‘zini anglab yetgan joydan yangi tushunchani, yangi e’tiqodni yaratishni boshlaydi. Ehtimol, bu tushuncha va e’tiqod ham vaqti kelib sarob va abas bo‘lar. Lekin absurd odam uchun bunday ongning o‘zida yashash va yaratish uchun kuch topa olgani muhim. Ana shuning o‘zi absurddir. Xuddi Sizif kabi. Xuddi umidlari o‘lgan joyda go‘rdan bo‘lsa ham qayta tirilgan Go‘ro‘g‘li kabi. Xuddi bandi bo‘lishini bilib turib, Chilbir cho‘liga kelgan Alpomish kabi. Hayotining mazmunsiz ekanligini har gal anglab yetishi unga quvvat beradi, unga yangi kuch beradi, hayotni sevishga, uni anglashga undaydi. U o‘zining yengilishini bilib turib jangga kirgan va hamisha mag‘lub bo‘lgan jangchini eslatadi. Ammo uning har bir mag‘lubiyati o‘zini, odamni, ilohiyatni anglash yo‘lidagi g‘alaba bo‘lib qolaveradi. Uning uqubatlari, uning iztirobi anglanish va anglash iztirobidir”.

Nazar Eshonqulning “Go‘ro‘g‘li” romani mavjudlik va yo‘qlik o‘rtasidagi ham bog‘liqlik, ham ziddiyatning yorqin ifodasi sifatida romanchiligimizda katta burilish yasadi. Adib xos talqin orqali mohiyatga zimdan nazar tashlaydi, Inson ruhiyatida kechayotgan uzil-kesil o‘zgarishlarni asosli va mantiqiy tahlil qiladi. Xulosani esa zukko kitobxon zimmasida qoldiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N.Eshonqul “Go‘r o‘g‘li yoxud hayot suvi”, G‘.G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, T-2018.
2. Nazar Eshonqul. Samoviy zavq lazzati // O‘zbekiston adabiyoti va san’ati, 2003. 14-fevral.
3. Yuriy Borev “Ekzistensializm: absurd dunyosida yolg‘iz inson”, “Jahon adabiyoti” jurnali, Toshkent. 2011-yil 5-son.